

DIÓSZEGI SZABÓ PÁL

Belgrád, háromszáz éve

A vár 1717. évi császári ostroma és elfoglalása

„Prinz Eugen der edle Ritter,
wollt dem Kaiser wied'rum kriegen
Stadt und Festung Belgerad!“
német népballada (részlet)

Július 22-ét, az 1456. évi nándorfehérvári sikeres várvédelem emléknapját hivatalosan 2011 óta ünnepeljük, amikor a magyar országgyűlés 58/2011. (VII. 7.) számú határozatával törvénybe iktatta. Nándorfehérvár (Belgrád) várának ostromtörténete azonban 1456 előtt és után is tartogat még emlékezni és feltárni valót.

Az 1456 előtti időszakból figyelemre méltó epizód az, hogy a vár már 1440-ben is szembenézett egy szultán vezette ostrommal. Ez volt Nándorfehérvár első oszmán–török ostroma, amely – hat vagy hét hónapos tartamával – nagyobb és időben hosszabb volt, mint az 1456. évi. A II. Murád szultán (1421–1451) által vezetett szultáni ostrom ugyanúgy kihullott a történelmi emlékezetből, ahogyan a sikeres várvédő Tallóci család vitészege, korszerű tűzfegyverei. Arról nem szólva, hogy az 1440-es ostrom kapcsán általam elvégzett alapkutatásokban körvonalazódott számomra egy még korábbi, I. („Villám”) Bayezid szultán idejében megkísérelt „nulladik” ostrom története is, az 1390-es években, amely a szultán Magyarország ellen indított hadjáratának részét képezte.

Az 1456. évi második szultáni ostrom eseménytörténetét már jobban ismerjük, és azt is, hogy ennek sikere Hunyadi Jánosnak köszönhető. A döntő napon, július 22-én, amikor a keresztések megtámadták az anatóliai hadtest táborát, a szultán a rumélia-i sereggel ellenük vonult, de őrizetlenül hagyta a sereg ágyúit. Hunyadi – zseniális katonai felismeréssel – ezt a várból észrevette, és onnan kitörve az ágyúkat elfoglalta és az ostromlók ellen fordította. Ez alapvetően eldöntötte az ostrom további sorsát. Bár a harcok még folytak, mivel a szultán, II. Mehmed – aki maga is megsebesült – az ágyúkat nem tudta visszafoglalni, másnap parancsot adott a visszavonulásra. A szultáni főszereg súlyos veszteségeket szenvedett, bár az Oszmán Birodalom nagy katonai erejét jól mutatta az a tény, hogy ezzel egy időben egy déli hadsereg görög földön, az Athéni Hercegség ellen is háborúzott, és Athén városát tartotta ostrom alatt.

Az is közzismert, hogy 1521-ben, I. (Nagy) Szulejmán szultán hadjárata során esett el végképp Nándorfehérvár. A szultáni sereg ekkorra már birtokában volt a várostomra alkalmas nehéztüzérségnek, így eredményesebben látott hozzá az ostromhoz. Ezúttal török sikerrel végződött Nándorfehérvár harmadik szultáni ostroma. Az erőd évszázados stratégiai szerepe megfordult, immár nem Magyarország védelmének kulcsa, hadműveleteinek kiindulópontja, hanem az oszmánok – magyarok ellen – indított hadjáratának utánpótlási és telelési bázisa lett.

Belgrádot, az 1688 és 1690 közötti időszakot leszámítva, 1717-ig a törökök birtokolták. A vár 1717-ben azonban ismét a nemzetközi figyelem középpontjába került, amikor a keresztény seregek visszafoglalták. Idén augusztus 16-án fejte hajthatunk a háromszáz évvel ezelőtti sikeres haditettnek, ezt szándékozom jelen írásom keretei közt feleleveníteni.¹

Az előzményekhez hozzátartozik, hogy az 1717. évi Belgrád elleni ostromra a velencei–török háborúval szoros összefüggésben került sor, amelybe Habsburg VI. Károly német-római császár (1711–1740) – nálunk III. Károly néven magyar király – is bekapcsolódott. III. Ahmed szultán (1703–1730) uralkodása alatt Ali Dahmud nagyvezír 1715-ben megtámadta Velence Moreában lévő (görögországi) birtokait. Ehhez a küzdelemhez csatlakozott Károly, amikor Velencével szövetséget kötött. A háborút – amelynek ürügye névlegesen a karlócai béke (1699) megszegése volt – Károly a maga részéről azért indította el, hogy a töröktől visszafoglalja Magyarország maradék területeit, főleg a Temes-vidéket.

A császár főparancsnokká a török háborúban már hírnevet szerzett Savoyai Jenő herceget (1663–1736) nevezte ki, aki mögött jelentős hadisíkerék állottak. Részt vett Bécs (1683), Buda (1686) ostromában, Belgrád 1688-ban történt visszafoglalásánál altábornagyként harcolt, majd 1697-ben, Zentánál aratott győzelme híressé tette. A karlócai béke után, 1703-ban az Udvari Hadi Tanács elnöke. 1716. augusztus 5-én Péterváradnál újra nagy győzelmet aratott, majd Temesvár visszafoglalása (szeptember 6. – október 13.) is az ő nevéhez fűződött. Fontos tudni, hogy a védők között kurucok is voltak. Egyikük, Vékony János

¹ Az ostrom legutóbbi magyar feldolgozása is több mint százhusz éves: VÁRADY GÁBOR: *Savoyai Jenő és a Nándorfehérvár elleni hadjárat. 1716–17*, Hadtörténelmi Közlemények, 1894, 20–38., 191–215.

Savoyai fontos informátorává, titkos tudósítójává lett, miközben színleg a török sereggel vonult el.

Az ostromra vonatkozó források közül Guido Ferrari (1717–1791) latin nyelven írt történeti munkáját emelem ki, amely néhány éve magyarul is olvasható (*De rebus gestis principis Eugenii de Sabaudia in Pannonia libri III – Savoyai Eugén herceg magyarországi háborúban végrehajtott haditetteiről szóló három könyv*).² A továbbiakban ebből a munkából Szebelédi Zsolt fordításában idézek.

A mű Harmadik könyvéből megtudjuk, hogy a bécsi Udvari Hadi Tanácsban maga Savoyai javasolta a Belgrád elleni támadást. A szerző a herceg seregét csaknem 100 000 főben állapította meg.

Azt is meg kell jegyezni, hogy a császári seregben a német és osztrák források (például a *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen*) többnyire nem is említik meg a magyar részvételt. Pedig a szatmári békét létrehozó gróf Pálffy János (1664–1751) tábornagy, valamint gróf Nádasdy Ferenc, báró Ebergényi László, báró Splényi László, báró Babocsay Pál, gróf Esterházy József huszárezredei révén a magyarok a lovasságban jelentős erőt képviseltek. Ehhez hasonlóan még azok a marosi határőrök is, akik Tökölyi kapitány vezetése alatt a felépített Duna-hidat védelmezték.

A várat kb. 30 000 főnyi védővel Musztafa pasa védte. A védőseregben 20 000 janicsár és a ruméliai alakulatok voltak; a lakosság kb. 10 000 főnyi lehetett. Azt is tudnunk kell, hogy – akárcsak Temesvár esetében – Belgrád török védői között kisszámú magyar menekült kuruc is jelen volt. Így az ostrom kuruc vonatkozásait sem szabad figyelmen kívül hagynunk.

Az ostrom stratégiai nehézségét az adta, hogy a várat a császári szövetséges seregeknek észak felől kellett megközelíteniük, ehhez viszont át kellett kelniük a Dunán, és a csapatokat a túloldalon partra kellett tenniük. A törökök számítottak erre, Ferrari tudósítása szerint igyekeztek az átkelést megakadályozni, és a folyó ellentétes (déli) oldalán földből emelt sáncokról támadtak vissza.

A szövetséges sereg elsőrendű feladata a Duna-hajóhid elkészítése volt. Az átkelés és a híd biztonságos felépítésének vigyázását Savoyai Jenő herceg Georg Browne de Camus császári altábornagyra bízta.

Ez azt jelentette, hogy Browne szállta meg katonáival először a túlpártot, majd őt Claudius Florimond Mercy császári lovassági tábornok követte. Az átkelést két gálya fedezte. Ez veszélyes hadművelet volt, mivel a Duna Belgrádnál igen széles, és a hajókkal való átszállítás gyorsasága volt a döntő. (Csak megjegyzem, hogy 1915-ben a Belgrádot ostromló osztrák–magyar és német csapatoknak hasonló problémával kellett szembenézniük.) Ferrari megemlítette, hogy: „A katonákat partra tették, a hajókat gyorsan visszaküldték, hogy a többi alakulatot is áthozzák.”³ A harmadik szállítmánnyal elég katonát szállítottak át a túlsó partra ahhoz, hogy a Duna-híd építéséhez hozzálassanak. A törökök a várból kitámadva a pontonhid megépítését nem tudták megakadályozni, csapataik végül visszavonultak Szendrő és Belgrád irányába. Az ostrom eseményeiről térképek is készültek. Érdemes ezeken is követni a hadmozdulatokat (1. melléklet).

A Duna-híd elkészítése után a hadsereget át tudták vezényelni a túlpartra. Savoyai ekkor a várat kémlelte ki, megszemlélte a város elhelyezkedését. Az ostromlók a Duna mentén megszállták a partot, és hozzákezdték Belgrád körülzárásához. Mivel a törökök korábban egy hosszú sáncot építettek a Dunától a Száváig, a császáriak ellensáncot (contravallatio) építettek ki a vár felőli oldalon. Ekkor épült ki az ostromló tábor is. „Igen szélesen állították fel a tábort. A két folyót érintették, hogy a lehető legnagyobb területet foglalja magába.”⁴ Az építés során Savoyai a korábbi oszmán–török szultáni ostromok (1440, 1456, 1521) módszereire is támaszkodhatott. Mindközben folyamatosan kellett harcolni a Belgrádból kitörő török lovassággal is. Ráadásul a várfalakról ágyúkkal lötték a fővezér vezette császári csapatokat. Továbbá a török flotta a folyót is birtokba vette, hogy megakadályozza a tábor kiépítését.

Savoyai elsőrendű feladata az volt, hogy Belgrád várát, városát teljesen elzárja a környező területektől és a vízi utaktól. A Dunán átívelő hidat kijavíttatta. Másrészt az előző évben elfoglalt Temes vidéki területekkel való összeköttetést meg akarta valósítani, hogy az utánpótlását biztosítani tudja. A tábor másik oldalán, a Száván is építtetett egy pontonhidat, sőt annak túlpártján egy védőállást is azért, hogy távol tartsa a törököket a folyótól. Ezt egy külön seregrész

² Guido FERRARI: *Savoyai Eugén herceg magyarországi háborúban végrehajtott haditetteiről szóló három könyv* (fordította, a jegyzeteket és az utószót írta: Szebelédi Zsolt), Attraktor, Máriabesnyő, 2011.

³ FERRARI 2011, 76.

⁴ FERRARI 2011, 77.

őrizte. Még Zimonymnál is létesített egy kisebb táborn, hogy a Pétervárad felőli utánpótlását is biztosítsa.

Két gályát a Duna-hídhöz közel helyezett el azért, hogy szemmel tartsa a hidat és a Szendrőnél lévő török flottát. Szükség is volt erre az intézkedésére, mert pár nap múlva nagy folyami csata kerekedett. Július 13-án ugyanis egy vihar mindkét hidat tönkretette, a partokat a folyó pedig elárasztotta. A török ezt kihasználta, átkelt a Száván és a híddal szembeni császári táborra támadt. Július 17-én, egy folyami ütközetben Savoyai visszaverte e támadást, és a hidakat újjáépítették.⁵ A törökök folyami flottája azonban megtámadta a Zimony melletti, Storck vezette császári hajóhadat. A Szent Ferenc és a Szent István nevű gályák ellen, azaz „a mi két hajónk ellen fordultak”. A két gálya, a kormányosok ügyességének segítségével, visszaverte a török hajók támadását, amelyek visszavonultak „a Belgráddal szemben lévő sziget (Nagy Hadisziget) erődjébe”. A török hajók ezalatt megtámadták Zimonyt is, ahol partra akartak szállni, de visszavetették támadásukat. Ennek a vereségnek a híre Belgrádban nagy csalódást okozott, amelyet csak az oldott fel, hogy hírt kaptak a segítségükre siető, nagy felmentő török sereg érkezéséről. Három nagy tornyot is felállítottak, valamint 50 ágyút is elhelyeztek ott. A törökök szándéka az lehetett, hogy legalább addig jól elnyújtsák a háborút, amíg a felmentő sereg meg nem érkezik.⁶

Savoyai célja ekkor az volt – követve I. Szulejmán szultán 1521. évi ostromának példáját –, hogy a Száva felőli védtelenebb oldalon ostromolja meg a várat. Éjszaka ide küldte Achilles de Paulet Marcilly császári vezérőrnagyot, hogy ő a seregével a folyó partján építsen ki sáncot, ahonnan majd ostromolni lehet a várat. Hajnalban a törökök azonban ezt észrevették, és lövetni kezdték Marcillyt. Még a flottájuk is rátámadt a császáriakra. Végül abba kellett hagyni a sáncépítést. A törökök egyre erősödő túlerejével szemben – bátor helyállás során – meghalt maga Marcilly is. A vesztes helyzetet ekkor Savoyai Jenő szüntette meg jól időzített támadásával, amely ismét viszaűzte a törököket.⁷

Ferrari beszámolója szerint a Belgrád várat védő törökök kitarását erősítette, hogy időközben maga az új nagyvezír, Hadzsi Ali pasa – Hatschi Ali, más for-

rásokban Hadzsi Chalil – 200 000 fős felmentő seregével megérkezett.⁸ A szoroson vett hadilétszám ennél kevesebb, körülbelül 150 000 fő lehetett.⁹ A harc szintere ettől kezdve átkerült a felmentő sereg által elfoglalt területre. Az ostromból nyíltzini csata lett.

Savoyainak fel kellett készülnie erre az összezsúpra is. A táborn most már minden irányból meg kellett erősítenie. Körös-körül nagy mélységű, árokkal ellátott körsáncot (circumvallatio) ásattott, amelyet cölöpökkel erősített meg. Vesszőnyalábokból és gyep-téglákból sáncokat is emelt. (Ezek az úgynevezett Eugen-féle vonalak a mai napig is láthatók Belgrádban.) Ferrari leírása szerint az egész táborn „erődítéssel vette körbe”. Még földbástyákat is emelt. Futóárkokat, belső utakat építtetett ki. A sánkra 80 ágyút helyeztetett.¹⁰ Eközben július 30/31-én Ali nagyvezír felmentő serege nem messze vert táborn a környező magaslatokon. Belgrád lakói – mindezt látva – örömmünnepet, hálaünnepet tartottak, ágyúkkal is lövettek.

Legnagyobb meglepetésükre azonban a nagyvezír – megérkezése után – nem indított rögtön támadást hatalmas seregével, így Savoyai Jenő sem hagyta abba a vár megkezdett ostromát. Délről az ostromgépekkel továbbra is törette a falakat. A „tüzes golyókkal” (bombák) egy alkalommal egy löporraktárt is sikerült felrobbantani, amely a várfal nagy részét ledöntötte. Megnyílt a lehetőség a közvetlen rohamra. Ekkor azonban Ali nagyvezír kívülről teljesen körülzárta a császári táborn. Ezzel stratégiai előnyre is szert tudott tenni, mivel ez a vidék erősen dombos volt. A felmentő török sereg sátrai ezeken a magaslatokon voltak. A keresztény tábornból pedig jól lehetett látni, ahogyan ragyogott a napfényben a díszes török sátorerdő.¹¹ Augusztus 12-én még egy 30 000 fős tatár sereg is megérkezett. Félő volt, hogy Savoyai serege minden oldalról beszorult. Előlről a 30 000 fős várvédő sereg, hátulról a 200 000 fős felmentő sereg, két oldalról pedig a két folyó zárta le a császári mozgásteret. A tábornban a kétségbeesés kezdte felütni a fejét. Nemcsak az ágyúzás, hanem a malária is elkezdte tizedelni a sereget. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy Savoyai eredményesen zárta körül Belgrádot, a várvédők továbbra sem tudtak utánpótláshoz jutni. Ezt Ferrari tudósítása megerősítette, mert a várban az élelemmel takarékosan kellett bánni,

5 VÁRADY 1894, 38.

6 FERRARI 2011, 79., 81–82.

7 FERRARI 2011, 82–84.

8 FERRARI 2011, 85.

9 VÁRADY 1894, 193.

10 FERRARI 2011, 86.

11 FERRARI 2011, 88.

a védők harci morálját pedig a romok között fekvő, eltemetetlen halottak továbbrontották.

Miután Ali a császári tábor miatt nem tudott semmilyen segítséget a várba bevinni, „elhatározta, hogy megostromolja a tábort”. Az ostromlóból ostromlottak lettek. Ez lett az 1717. évi obsidio különlegessége. Nem folytatódott a megkezdett ostrom, hanem a vár előtti vidéken egy nyíltszíni ütközet volt hivatva eldönteni a küzdelem kimenetelét. Ezért említi a szakirodalom inkább a „belgrádi csata” elnevezéssel. Ferrari több epizódot kiemel a küzdelemből. Így azt, amikor Ali nagyvezír elfoglalta a császári tábor bal oldalán, a Száva mellett lévő magas dombot, ahonnan az éjszaka folyamán ágyúval lövetni tudta a Száva-hidat. Itt az egész keresztény tábort megtámadta. Savoyai attól félt, hogy elvágják az utánpótlásától. Ekkor döntötte el azt, hogy minél hamarabb csatát kezd egy váratlan támadással Ali ellen. Remek helyzetfelismerő képessége segítette. A felmentő török sereg ágyúi elég közel helyezkedtek el a táborukhoz, ezáltal azokat is el lehet foglalni. Hasonlóképpen a török tábor futóárkai alig 30 lépésnyire voltak a császáriaktól. Ráadásul a nagyvezír még mindig nem támadott. Savoyai mindezeket jól kihasználhatta. Tervének egyedüli veszélye az időtényező volt.

A csatát mindenképpen úgy kezdte volna meg, hogy megelőzze Ali tervezett, általános rohamát. Ebben pedig a kuruc informátortól, Vékony Jánostól kapott információ létfontosságú volt. Különös módon erről Ferrari beszámolója nem emlékezett meg. Pedig gróf Pálffy János táborában Vékony János augusztus 13/14-e közti éjén megjelent, és közölte a 17-i általános támadás tervét. Beszámolója szerint ezzel egy időben a várból a védők is támadást fognak majd intézni.¹² A Jenő hercegről szóló, már idézett népballada is megemlíti egy névtelen kémet, aki fontos információkkal szolgált.

Savoyai így a saját ellentámadását augusztus 16-ára virradó hajnalban, a török össztámadást egy nappal megelőzve tudta megkezdni.¹³ A gyalogságot kettős csatasorban állította fel, Ferrari krónikája szerint a jobbszárnyon Miksa Starhemberg, a balszárnyon Harrach József és Bewern (Bevern) herceg irányítása

alatt. A gyalogság főparancsnoka Württemberg Sándor tábornagy volt. A lovasság jobbszárnyán báró Ebergényi László tábornok, gróf Mercy alakulatai, a balszárnyon gróf Montecuccoli–Laderchi lovassági tábornok, gróf Nádasdy Ferenc lovas tábornok és gróf Martigni csapatai helyezkedtek el. Az egész lovasságot pedig gróf Pálffy János tábornagy vezette. Savoyai elkülönített egy sereget a táborban is, amelyet Viard és Browne irányítása alá helyezett. A feladata az volt, hogy az ostromlottakat az ágyúk lövéseivel továbbra is félemlítsék meg, ne engedjék, hogy a várból kitörjenek.

A felsorakozott sereg éjfél után, a holdfényben, nagy csendben tudott előrenyomulni, azonban a hirtelen keletkezett sűrű köd veszélybe sodorta a hadműveletet összehangolt folytatását. A csapatrészek egymást sem látták a ködben. Így például Pálffy lovassága jobbra tért el a tervezett útiránytól. Hamarabb beleütközött a török sáncokba, ahol csatát kellett kezdenie. Az ellenséget mégis meglepte a támadás ténye, a sáncaikon futkosni kezdtek. Pálffy – akinek a fia ekkor esett áldozatul – a sötétben huszárjaival előrenyomult, de ezáltal az arcvonalat középen túlon túl kiszélesítette. A lovas tatárokkal is kemény küzdelem bontakozott ki. A törökök a császári sereg jobbszárnyát már körül tudták venni, és megpróbálták elszakítani a többi seregtesttől. A helyzet veszélyes volt, amelyet reggelre a hirtelen felszálló köd mentett meg.¹⁴

Savoyai, aki a sereg magára maradt balszárnyán tartózkodott, átlátta a segítség szükségességét (hogy távcsövel-e vagy futár révén, nem tudjuk). Így buzdította a harcra a katonákat: „Ez a nap, mely mind közül a legszebb győzelmet szüli, legyen a császár számára a vitézségetek legfényesebb tanúja!” Abban, hogy a herceg mégis egyesíteni tudta a felbomlott hadrendet, segítségére volt a táborban maradt Viard, aki észrevette a jobbszárny kritikus helyzetét, és az ellenség ágyúi ellen egy lovascsapattal rohamot tudott intézni. Viard kitörése olyan eredményes volt, hogy meg is szerezte ezeket az ágyúkat. A belgrádi ütközet egyik döntő jelentőségű mozzanata volt ez. A felmentő török haderő összes ostromszerkezetét sikerült elfoglalni.¹⁵

A csata következő fázisa a török sereg tábora ellen indított támadás teljes kibontakozása lett. Ezt az epizódot örökítette meg a kortárs osztrák festő Johann

12 VÁRADY 1894, 195.

13 Ferrari, leírásában Mária mennybemenetelének augusztus 15-i ünnepét összetévesztve Mária születésének egyházi ünnepével, szeptember 8-át írt. A Jenő hercegről szóló népballada szerint az informátor augusztus 21-én érkezett, ez a dátum azonban a számjegy téves megfordítását sejteti.

14 FERRARI 2011, 93–95.

15 FERRARI 2011, 97.

Gottfried Auerbach (1697–1753) egyik csatakép festményén (*Prinz Eugen in der Schlacht bei Belgrad 1717*). A császáriak a török tábor háromszoros sánca ellen kezdtek támadni. Ferrari főleg a balszárnynon lévő bajorok vitézségét emelte ki, akik elsőként vették magukat az ellenségre, és elfoglalták a dombokon elhelyezett ágyúkat. A jobbszárnynon hasonló lett a siker. Az ottani ágyúkat is az ellenség felé fordították. A török táborban nagy vérfürdő kezdődött, amely Ali hadseregének vereségével végződött.¹⁶ Tudnunk kell, hogy a balszárnny lovassága, gróf Nádasdy Ferenc huszárjai élén sikeresen vette fel a harcot a szpáhikkal is.

Ezekhez a sikerekhez nem kismértékben járulhattott hozzá az, hogy a keresztény hadseregeknél akkor már rendszeresítették a korai szuronyok valamelyik változatát, a puskacső torkolatába helyezett úgynevezett hidegszuronyt, vagy pedig a csőre rögzített meleg szuronyt. Utóbbi esetben mind lövésre, mind szúrásra is lehetett a fegyvert használni. A janicsárok (Ferrari antik stílusú szóhasználatában pretoriánusok) viszont vagy puskával vagy lándzsával voltak fel-fegyverezve. Dani Dániel Pál hadtörténész szerint a török túlerő ellenére a török tábor megrohanása során a keresztény csapatok fajlagos tűzereje kétszerese volt a janicsárokénak. Ezt megerősítem azzal, hogy Ferrari Temesvár ostroma során meg is említette a németek szuronyrohamát. „Az ellenség görbe karddal (ti. szablyával) [...] igen kitartóan küzdött; [...] a császáriak, hogy az ellenség ne merje tovább elviselni a látványukat, a puskáikra szuronyt tűzve támadtak...”¹⁷ Ferrari beszámolója Belgrádnál főleg a bajorok eredményességét emelte ki, akiknél a szurony már bizonyosan rendszeresítve volt, és ez a későbbi ábrázolásokon is látható.

A belgrádi csata kimenetelét Ferrari végül így összegezte: „...amikor a barbárok leginkább rászánták magukat arra, hogy a császári tábor megostromolják, őket magukat győzték le a saját táborukban”. A szerző azt is hozzátette, hogy Ali nagyvezír saját magát okolta a halogatásért és a vereségért, és fényűző, gazdag táborát hátrahagyva Szendrő felé menekült. Díszes sátrak, kerevetek, ezüst, értékes hadifelszerelések maradtak utána. 130 ágyú, 35 mozsár,

6 ezer mázsa lőpor! Ferrari szerint olyan gazdag volt a zsákmány, hogy 1 ezüstért 3 tevét is adtak.¹⁸

A győzelemhez azonban az is szükséges volt, hogy „a Városban ostromlottak az egész csata ideje alatt nem törtek ki”. A császári táborban maradt Viard jól ellátta feladatát. Az ágyúzása során felrobbantotta a legnagyobb belgrádi löporraktárt, amelynek pusztítása teljesen megtörte a lakosokat.¹⁹ Érdekes kérdés: vajon Belgrád várkapitánya, Musztafa pasa a hajnali köd miatt nem láthatta át a küzdelem menetét, s így nem tudott segíteni? Már Marczali Henrik történész is felvetette: Musztafa nem is gondolt arra, hogy szemelőtt éppen a döntő csata zajlott. Ezt, véleményem szerint, megkérdőjelezi az 1456. évi ostrom során Hunyadi János döntő jelentőségű felismerése, amikor kitörve a várból, a török haderőt hátba támadva és szétágyúzva, világraszóló győzelmet tudott aratni. Ugyanezt a manővert mulasztotta el Musztafa pasa, pedig Hunyadinak a csata áttekintésére még nem állt rendelkezésére távcső, szemben a török várparancsnokkal.

Savoyai Jenő a vár ostromát másnap folytatta, de Musztafát felszólította a megadásra, aki, minthogy élrelme fogytán volt, végül augusztus 18-án átadta a várost, a várat és az egész török flottát. Savoyai kegyes volt, a foglyokon és „lázadókon” (a várban lévő kurucok) kívül mindenkit szabadon elengedett, ha menni akart. Ferrari szerint körülbelül 20 000 fegyveres mehetett el a városból. A védők tüzéségének komolyságát a megszerzett zsákmány jól mutatta. 665 rézágyú, 105 mozsár, ólomgolyók. „Belgrád ismét a császár hatalmába került.” A győzelemnek nagy híre volt egész Európában.²⁰ Az ostromot és a csatát éneklimeg a Jenő hercegről szóló, korabeli népballadakatonadal is (*Prinz Eugen, der edle Ritter*). III. Ahmed szultán a következő évben pedig békét kért, ez vezett az 1718. évi pozsareváci békéhez.

De miért nem mehettek szabadon el a várban maradt „lázadók”? Fontos adalék az eseményekhez, hogy a császári hadsereg hadműveleteivel és a belgrádi ostrommal egyidőben – török segítséggel – a bujdosó kurucok is mozgolódtak. A Porta ezúttal is azt a taktikát alkalmazta, hogy ezekkel a csapatokkal minél távolabb eső pontokon kössék le az ország védőerejét. Ezt jól tudták Bécsben is. Savoyai való-

16 FERRARI 2011, 98.

17 FERRARI 2011, 64.

18 FERRARI 2011, 98.

19 FERRARI 2011, 98–99.

20 FERRARI 2011, 99.

színüleg arról is tudott, hogy a szultáni diplomácia felvette a kapcsolatot az ekkor a franciaországi Grosbois-ban élő II. Rákóczi Ferencsel. A távolba kényszerült fejedelem mellett jó lehetőségnek kínálkozott a békétlenek felhasználása a császár elleni hadjáratban. A fejedelemnek ugyan átadták a szultáni meghívólevelet, ő azonban óvatosan, nehezen és szomorúan szánta rá magát a Törökországba való költözésre. A belgrádi csata napján *Vallomások* című munkájában megjegyezte: „közeledett a boldog nyugalomból való elhivatásom ideje... 1717. augusztus 16-án magányom békéjéből Párizsba utaztam, hogy búcsút vegyek barátaimtól, és hogy felkészüljek a további útra.”²¹ Amikor ezt megtette – október 10-én érkezett meg Gallipoliba –, Belgrád már régen a császáriak kezén volt.²²

Azt is tudnunk kell, hogy III. Ahmed szultán pántenseivel magyar földön hadba hívták az elégedetleneket. Gróf Esterházy Antal például proklamációban tudatta, hogy Erdélybe fog csapataival betörni. 1717

tavaszán toborzásba is kezdett. Azt jól megérezte, hogy a jobbágyság körében a kuruc forrongás még nem múlt el teljesen. Augusztus 22-én a határon várakozott, végül 1717 őszén – Rákóczi esetleges parancsát meg sem várva – tört be Erdélybe Rakovicza Mihály moldvai vajda csapataival, illetve a tatár kán fia által vezetett 15–20 ezer fős lovas tatár sereggel. Éppen az augusztus 16-i belgrádi csatavesztés hírére fordult vissza a határra, miközben a tatár seregek még tovább pusztítottak Nagyvárad körül.²³ Ez volt az „utolsó tatárjárásnak” nevezett pusztítás, amely például Máramarost, Ugocsát, a Szamos-völgyet, Szatmár városát érintette.²⁴

II. Rákóczi Ferenc pedig Törökországban jól láthatta, hogy a Porta a belgrádi kudarc után – angol és holland közvetítéssel – inkább békét szeretne kötni Ausztriával, mintsem a háború folytatását erőltetné.²⁵ Ebből a szempontból az 1718-ban megkötött pozsareváci béke a kuruc mozgalmak lehetséges folytatásának is véget vetett.

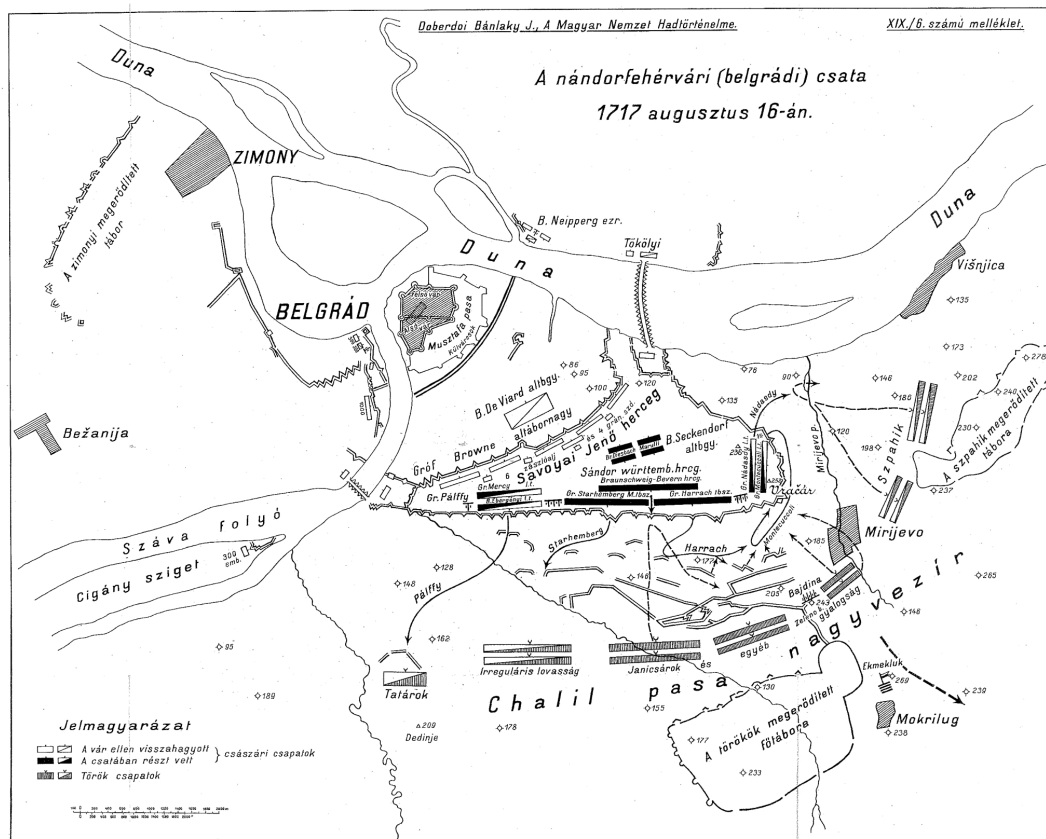
21 RÁKÓCZI FERENC: *Vallomások* (fordította: SZEPES Erika), Pécsi Direkt Kft., Bp., 2003, 223., 229.

22 KÓPECZI Béla – R. VÁRKONYI Ágnes: *II. Rákóczi Ferenc* (harmadik kiadás), Osiris, Bp., 2004, 518.

23 KÓPECZI – R. VÁRKONYI, 2004, 511.

24 VÁRADY 1894, 201–202.

25 KÓPECZI – R. VÁRKONYI 2004, 518.

1. melléklet. BÁNLAKY (DOBERDÓI) József: *III. Károly első háborúja a törökök ellen. 1716–1718, XIX/6. számú térképmelléklet* = B. J., *A magyar nemzet hadtörténelme*, www.mek.hu (A letöltés ideje: 2016. november 14.)